

Mari Laine

ft, vapaa toimittaja
mari.j.laine@gmail.com

Kielimuuri murtuu aidolla kohtaamisella

Uusi TOIMIA-suositus toiminta- ja työkyvyn arvioinnista kotoutumisvaiheessa julkaistiin lokakuun lopussa. Suositus parantaa paitsi alkuarvioinnin laatua, myös helpottaa palveluiden räätälöintiä.

Kotoutumisvaiheessa toiminta- ja työkyvyn arviointi käynnistyy usein alkukartoituksessa. Useimmiten alkukartoitukset ovat painottuneet koulutuksen, kielitaidon ja työhistorian arviointiin. Tästä johtuen esimerkiksi asiakkaan opiskelu- ja keskittymiskykyyn vaikuttavia muita tekijöitä ei ole aina arvioitu riittävällä tavalla, kertoo THL:n tutkimuspäällikkö **Shadia Rask**.

– Sen seurauksena on ollut tilanteita, joissa asiakas on ohjattu kotoutumiskoulutukseen ja on jäänyt huomaamatta esimerkiksi, että asiakas ei pysty nukkumaan, koska on niin kova huoli perheenjäsenistä, jotka eivät ole Suomessa. Kurssi on keskeytynyt sen takia, että toimintakykyä ei ole arvioitu riittävällä tavalla, Rask kuvaa.

Uusi TOIMIA-suositus linjaa, että kotoutumisvaiheessa tulee arvioida asiakkaan toimintakykyä fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kognitiivisen

Artikkeli on Fysioterapia-lehden toimintakykyä käsittelevän juttusarjan kahdeksas osa. Sarja tehdään yhteistyössä THL:n sekä Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisen asiantuntijaverkoston TOIMIAN kanssa.

toimintakyvyn näkökulmasta. Lisäksi arvioidaan arki-toimista suoriutumista ja ympäristötekijöitä.

Raskin mukaan aiempaa tarkempi toimintakyvyn arviointi on paitsi asiakkaan, pidemmän päälle myös asiantuntijoiden etu. Kun toimintakyvyn arviointi muuttuu systemaattisemmaksi, syntyneen tiedon pohjalta voidaan suunnitella ja räätälöidä palveluita aiempaa paremmin, Rask huomauttaa. Tällä hetkellä arviointia toteutetaan eriävillä tavoilla, jolloin voi jäädä huomaamatta, että useammalla asiakkaalla on samankaltaisia tarpeita.

Myös kotoutumisen onnistumista pystytään arvioimaan jatkossa monipuolisemmin kuin aiemmin. Esimerkiksi TE-toimistoissa sitä arvioidaan tällä hetkellä Raskin mukaan erityisesti siitä näkökulmasta, onko asiakas työllistynyt tai päässyt koulutukseen.

– Kokonaisvaltaisemman arvioinnin avulla voidaan havaita, että vaikka työllistymistä ei vielä olisi tapahtunut, asiakkaan arvio jaksamisestaan ja arkisesta suoriutumisestaan on kuitenkin voinut parantua, eli jotain muutosta on tapahtunut, Rask sanoo.

Seitsemän kysymyksiin pohjautuvaa menetelmää

Suositus toiminta- ja työkyvyn arvioinnista kotoutumisvaiheessa laadittiin osana THL:n mobiTARMO-hanketta. Sen tavoitteena on tukea alkuvaiheen kotoutumistoimia ja parantaa maahanmuuttajien palvelutarpeiden tunnistamista. Hanke sai rahoitusta Euroopan unionin turvapaikka- ja maahanmuuttorahastosta.

TOIMIA-suositukseen on kirjattu seitsemän menetelmää asiakkaan toimintakyvyn arviointiin. Niistä kuusi on nopeasti toteutettavissa olevia, kysymysmuotoisia menetelmiä. Seitsemäntenä menetelmänä on Kykyviisari, jonka kysymyksiin vastaaminen vie tilanteesta riippuen asiantuntijoiden arvion mukaan kymmenestä minuutista puoleentoista tuntiin.

- Menetelmien valinnan lähtökohtana oli se, että ne olivat saatavilla TOIMIA-tietokannasta,

niitä on arvioitu ja käytetty asiakastyössä ja että niistä on saatavilla eri kieliversioita. Keskeistä oli myös käytön helppous, eli ettei menetelmän käyttö vaadi tiettyä koulutusta, Rask sanoo.

Suositus on tarkoitettu vahvistamaan toiminta- ja työkykyä arvioivien asiantuntijoiden ammattitaitoa ja kotoutumiseen liittyvää osaamista myös peruspalveluissa. Siten siitä hyötyvät myös esimerkiksi perusterveydenhuollossa työskentelevät fysioterapeutit. Eri kielisiä puhuvien ja eri taustoista tulevien asiakkaiden kohtaaminen on monelle ammattilaiselle arkipäiväistä.

Kulttuurisensitiivisyys korostuu kotoutumistaipaleella

Kotoutumisvaihetta koskevaa TOIMIA-suositusta voi pitää poikkeuksellisen muiden TOIMIA-suositusten joukossa. Siinä pureudutaan erityisesti kielellisiin kysymyksiin ja korostetaan kulttuurisensitiivisyyden tärkeyttä.

Myös suosituksen kohderyhmä on poikkeuksellisen laaja, sillä Suomeen muuttaneiden ihmisten tilanteet ja taustat vaihtelevat suuresti. Joukossa on niin työperäistä maahanmuuttoa kuin pakolaisuuttakin, minkä lisäksi suosituksen piiriin kuuluu ihmisiä useista eri kulttuureista ja kieliryhmistä.

– Aika usein maahanmuuttoa koskevassa julkisessa keskustelussa painottuu humanitäärinen maahanmuutto. Mutta jos ajatellaan vaikka Suomeen muuttaneita naisia, niin oikeasti 43 prosentilla on korkeakoulututkinto, Rask huomauttaa.

Rask myöntää, että suosituksen kohderyhmän laajuus asetti omat haasteensa suosituksen laatimiselle. Hänen mukaansa suosituksen valmisteluvaiheessa pohdittiin, olisiko sitä järkevää rajata esimerkiksi vain pakolaisia koskevaksi.

– Lopulta oli selkeää rajata suosituksen kohderyhmä lainsäädännön mukaan eli kaikkiin niihin, joilla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan, Rask sanoo.

Kotoutumislain mukaan työttömällä tai muuten kuin tilapäisesti toimeentulotukea saavalla maahanmuuttajalla on aina oikeus kotoutumissuunnitelmaan. ▶

Suosituksen tarkoituksena on vahvistaa kotoutumiseen liittyvää osaamista myös peruspalveluissa.

Raskin mukaan yksi suosituksen tavoitteita oli parantaa asiantuntijoiden valmiutta palvella kotoutumisvaiheessa olevaa asiakasta. Raskin mukaan asiakas ei useinkaan tunne palvelujärjestelmää eikä pysty kommunikoidaan suomen kielellä.

Itsereflektio on tärkeää. Ammatillaisen tulisi pohtia, millaiseen kosketukseen hän on itse tottunut.

– Tuolloin ei usein osata nähdä asiakkaan omaa näkemystä vaan se tulee herkemmin ohitetuksi ja mennään ammatillaisen arvio edellä. Siksi olemme halunneet teroittaa sitä, että vaikka kieli ja järjestelmä voi olla asiakkaalle vieras, niin silti pitäisi pyrkiä luomaan kuvaa asiakkaan tilanteesta yhdessä, luottaen myös tämän omaan kuvaukseen.

– Kuulluksi tuleminen ja kohtaaminen ovat ydinasioita kotoutumisvaiheessa olevan asiakkaan kohdalla, Rask tiivistää.

Jo ”toimintakyky” on terminä vaikea

Suosituksessa huomautetaan, että vaikka siinä esitetyistä mittareista tai menetelmistä on saatavilla erilaisia kieliversioita, kulttuuriset ja kielelliset tekijät saattavat vaikuttaa esimerkiksi itsearviointimenetelmän ymmärrettävyyteen.

– Ihan jo lähtien sanasta toimintakyky: se on todella vaikea termi, eikä se käänny läheskään kaikille kielille nätisti ja ymmärrettävästi, Rask mainitsee.

Raskin mukaan toimintakyvyn arvioinnissa keskeistä on kiinnittää huomiota siihen, tavoitetaanko kysymyksillä oikeita asioita, eli tulkitseeko asiakas kysymyksen sillä tavoin kuin asiantuntija on tarkoittanut. Raskin mukaan mobiTARMO-hankkeen aikana esimerkiksi Kykyviisarin kysymysten ymmärrettävyyttä testattiin kotoutumisvaiheessa olevien asiakkaiden parissa. Kävi ilmi, että asiakas ymmärsi kysymyksen usein eri tavalla kuin oli tarkoitus.

– Useissa haastatteluissa toistui esimerkiksi se, että haastateltava sanoi olevansa jatkuvasti yksinäinen. Kun asiakasta pyydettiin kertomaan asiasta omin sanoin, kävikin ilmi, että hän oli ajatellut yksin asumista eikä liittänyt siihen mitään kielteistä tai ahdistavaa. Haastattelujen pohjalta käännoiksi tarkennettiin, Rask sanoo.

Kotoutumisvaiheen alkukartoituksia tekevät esimerkiksi TE-toimiston asiantuntijat sekä kunnissa muun muassa sosiaaliohjaajat tai sosiaalityöntekijät. Fysioterapeutit eivät yleensä osallistu alkukartoitukseen, mutta suositusta toiminta- ja työkyvyn arvioinnista on ollut mukana laatimassa useampikin fysioterapeutti. Rask näkee, että fysioterapeuttien rooli korostuu varsinaisten alkuarviointien jälkeen.

– Toimintakyvyn arvioinnin tulisi aina johtaa tarvittaviin toimenpiteisiin ja palveluohjaukseen. Siinä fysioterapialla on ihan oma erityinen roolinsa, erityisesti jos ajatellaan kidutettujen tai trauma-asiakkaiden kuntoutusta. On selkeää tutkimusnäyttöä, että fysioterapiasta voi olla näissä tilanteissa apua.

Myös fysioterapeutti on oman kulttuurinsa peili

Fysioterapeuteilta Rask toivoo asiakkaan aitoa kohtaamista. Asiakkaan täytyy kokea, että hän on saanut ilmaistua itseään ja tullut ymmärretyksi. Tai vastaavasti toimintakyvyn arviointiin saapuneelle asiakkaalle on kerrottava ymmärrettävästi, miksi arviointi tehdään ja millä tavoin.

– Arviointitilanteessa luottamuksen syntyminen lyhyeen kohtamiseen on tärkeää, jotta asiakas uskaltaa tuoda ilmi omat tarpeensa ja kertoo niistä avoimesti, Rask sanoo.

Asiakkaalle voi olla esimerkiksi tärkeää korostaa, että Suomessa on mahdollista opiskella ja tehdä töitä myös osatyökykyisenä.

– Se voi olla asia, joka ei ole ollenkaan itsestään selvää. Se voi vaikeuttaa itsearviointia ja vaikkapa sen tunnistamista, että henkilöllä on kipuja tai rajoitteita, Rask sanoo.

Kidutettu tai traumatisoitunut asiakas voi tuoda pahaa oloaan esiin somatisaation kautta, esimerkiksi kipukokemuksina. Tämä vaatii asiantuntijalta erityistä herkkyyttä ja tilannetajua.

– Fysioterapialla ja toimintaterapialla on keskeinen rooli siinä, että asiakasta voi arvioida myös käytännön toiminnan ja havainnoinnin kautta, Rask sanoo.

Raskin mukaan maahan muuttaneiden asiakkaiden parissa työskentelevien olisi syytä tulla tietoisiksi myös omista asenteistaan ja ajatusmalleistaan.

– Kohtaamista kannattaa ennen kaikkea peilata itsen: millaisia oletuksia minussa syntyy, jos asiakas on tietyn näköinen tai tietyllä tavalla pukeutunut, ja miten se vaikuttaa minun asennoitumiseeni, Rask havainnollistaa.

– Pidän todella tärkeänä sitä pohdintaa, jota tapahtuu itsereflektion kautta. Pitää pystyä havaitsemaan, mitkä ovat ne tavat, joihin on itse tottunut, esimerkiksi millä tavalla on tottunut koskettamaan. Kun ammattilainen osaa arvioida myös itseään kulttuurisena tekijänä, syntyy kohtaaminen, josta välittyy kunnioitus. ■

TOIMIA

TOIMIA-TIETOKANTA ON
kaikille avoin työvälinne toimintakyvyn mittaamiseen ja arviointiin. Tietokannassa julkaistujen suositusten ja mittausten validiteettia, reliabiliteettia ja käytettävyyttä on arvioitu systemaattisesti. www.toimia.fi

Suosituksessa mainitut arviointimenetelmät

